

BEFEJEZETLEN TÖRTÉNET

Antall József halála és a Walt Disney megszakítása

„Roppant dühös voltam, hogy megszakították a Kacsameséket, és helyette egy hóbagoly kinézetű fickó mesélt tovább...” – írja egy fórumhozzászóló az egyik weboldalon, a több száz közül. Merthogy több száz weboldalon, fórumon, internetes klubban foglalkozik egy egész nemzedék a tizenhat évvel ezelőtti történet eseménnyel.

1993. december 12-én a Magyar Televízió egyes csatornáján a *Kacsamesék* közben elsötétült a képernyő, s hosszas adásszünet után bejelentették Antall József miniszterelnök halálát. Az akkori öt-tizenöt évesek, azaz a mai húsz-harminc évesek nagy része emlékszik erre az eseményre. Sokan generációs traumaként jellemzik az esetet. Joggal vetődik fel sokunkban a kérdés, hogy miért ragadt meg ez az esemény a gyermekekben? Valóban nemzedéki traumaként, „meghatározó generációs eseményként” értelmezhető-e a *Walt Disney bemutatja* című műsor és a *Kacsamesék* megszakítása, mint ahogyan azt a fórumozó gyerekek többsége írja?

Nagyon sok gyermeknek ez volt az első találkozása a halállal, és egyúttal a politikával is. Ahhoz, hogy reális képet kapjunk a „miért”-ről, kérdőíves kutatást készítettem. Mindemellett érdemes azt is figyelembe venni, hogyan változott

meg a halállal és mesével kapcsolatos viszonyrendszer a huszadik században.

A rendszerváltás után szinte rohamtempóban alakult át hazánk televíziós piaca: új csatornák tűntek fel, színesedett a kínálat, Lolka és Bolka után megjelentek a nyugati mesék is. Új sorozatként indult 1991-ben a *Walt Disney bemutatja* címet viselő, vasárnap délutánonként futó meseösszeállítás. A mesedélután nagyon gyorsan a legnépszerűbb műsorok közé került, tetszésindexe elérte a 92%-ot, a statisztikák szerint két és fél millióan nézték. Tehát olyan adásról volt szó, amely kiemelkedett a többi televíziós műsor közül, és igen fontos napirend-kijelölő funkciót töltött be a gyermekek életében. Anekdóták sokasága szól az elhagyatott vidéki játszóterekről, hiszen mindenki a mesedélutánát nézte.

1993. december 12. is szokványos vasárnapnak indult, ám a mesedélutánát váratlanul megszakították, a gyerekek sokáig csak a fekete képernyőt bámulhatták, gyászzené szólt, majd megjelent Antall József miniszterelnök fényképe, végül pedig közölték a halálhírét. E mozzanatok rengeteg gyermekben magragadtak, s a mai napig foglalkoztatja őket a téma.

A szakirodalomban elmélyedve kerestem az okokat, hogy miért emlékeznek erre az eseményre olyan élesen a gyermekek. Több tényezőt kell megvizsgálni, hogy pontosan a végére járjunk a kérdésnek. Kérdőívek segítségével megvizsgáltam, hogy mire emlékeznek a gyermekek az Antall József halálát megelőző, illetve követő évekből. Nagyon sokan (több mint négyötödük) semmi konkrétumra nem emlékszik, holott igen jelentős események történtek a kilencvenes évek elején, elég a taxisblokádra gondolni. Akik emlékeznek valamire, azok is csak általános dolgokat írtak le (két deci kóla a büfében 20 forint; vagy új házba költöztek). Ennek ismeretében újult erővel vetül föl a kérdés, hogy akkor mégis miért ragadt meg a gyerekek sokaságában ez az eset. A mesének és a halálnak nagy szerepet tulajdonítok a válaszban.

A mesenézéskor a gyermek várja a szokatlant, a nem hétköznapi, a csodát, teljesen beleéli magát a mesébe, a gyermek abszolút rítusnak tekint minden mesenézést. Így volt ez a *Kacsamesékkel* is. Sok fórumhozzászóló sérelmezi, hogy megszakították a mesét, és fel-

teszik a kérdést, hogy miért nem tudtak várni a halálhír bejelentésével, amíg a mese végét ér. Ha szociálpszichológiailag járunk utána a témának, Percy H. Tannenbaum válaszolhatna arra a kérdésre, hogy miért dühösek még ma is az akkori gyerekek az adásmegszakítás miatt: Tannenbaum azt írja *A televíziózás szociálpszichológiája* című könyvében, hogy „a televíziós szórakozásnak sok időt szentelő egyén fő motivációja nagyrészt az lehet, hogy az egyén érzelmileg felfokozott állapotba kerül...”,¹ és ezért áldozatot is hajlandó hozni. A gyerekek veszteségélményként élték meg a bejelentést – elvették tőlük a mesét, amelyért áldozatot hoztak (például nem mentek le a játszótérre, mert a műsort várták). A fórumokban rengeteg agresszív, káromkodó hozzászólás is található.

Az agresszió drive-, azaz ösztön-elmélete szerint az agresszív viselkedésre való belső késztetés frusztráció – kellemetlenség, sérelem, akadály együttes – hatására keletkezik,² az agresszivitás pedig e késztetés lereagálása. Nem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy „a mesevilágban minden lehetséges, de ami egy olvasott, elképzelt történetben feldolgozható a gyermeki képzelet számára, az a vizualitás világában másként hat.”³ A fórumokban rengeteg verbális lenyomata van az agresszióból fakadó érzelmeknek, íme egy példa: „Amire emlékszem, hogy ment a mese, talán a Kacsamesék, és hirtelen bebasztak egy fekete képernyőt. És elindult a halottas zene baszdmeg... Ez kellett a gyerekeknek baszdmeg. Valóban. Gyászindulós kurva anyjukat!” Az agresszív verbális lenyomatokra magyarázat lehet, hogy a gyerekek veszteségélményként élték meg a bejelentést, emiatt frusztráltak lettek, és ezért írnak sokan még ma is haraggal az adás megszakításáról. Elvették tőlük a mesét, s a nézők nagy része természetesen nem amiatt volt mérges, hogy meghalt a miniszterelnök, hiszen a halálról nagyon sokuknak még csak fogalma sem volt.

1. In.: *Vicarious Experience in Monkeys and Mand. Offentliche Meinung und Sozialer Wandel, Festschrift for Elisabeth Noelle-Neumann.* (Szerk.: H. Baier, H. M. Kepplinger, K. Reumann. Westdeutscher Verlag, Köln, 1981, 179-193. o. Fordította: Komlósi Piroska. In: Percy H. Tannenbaum: *A televíziózás szociálpszichológiája*, 47. o.

2. Vö.: Kósa-Vajda, 63. o.

3. In: Zana Ágnes: *Halál és haldoklás a vizuális médiában...*, In: Kharón Thanatológiai Szemle, 2007/3-4. szám, 65. o.

4. Vö.: Polcz Alaine: *Meghalok én is?* 37. o., Pont Kiadó, Bp, 2000.

5. Uo. 39. o.

Ahhoz, hogy megvizsgáljam a gyermekek halálképének alakulását, főként Nagy Mária Ilona kutatásaira támaszkodtam. Nagy megállapította, hogy a reális halálkép – tehát amikor a gyermek tudja, hogy a halál a testi processzió megszűnése – körülbelül kilenc éves kortól kezd kialakulni. Azok a mesénéző gyerekek, akik kilenc évnél fiatalabbak, abszolút nem értették, hogy miről van szó, mi történt itt. A hozzászólásokból tisztán kitűnik az egyes gyerekek halálhoz való viszonyulása: „...én is emlékszem, a nagymamámnál voltam és nagyon méltatlannak éreztem, hogy holmi haláleset miatt megszakítják óvodáskorom legszentebb televízióműsorát.” Ebből a hozzászólásból az derül ki, hogy óvodás volt a gyermek, amikor az adásmegszakítás történt, illetve láthatjuk az óvodásnak a halálhoz fűződő viszonyát: „holmi haláleset”, jelezvén az olvasók számára, hogy nem igazán kezelte komolyan a halálhírt, mivel nem tudta, hogy az milyen jelentőséggel bír. Fontos leszögezni, hogy napjainkra gyökeresen megváltozott a halálkép: az emberek általában nem otthon, hanem kórházban halnak meg. A gyerekek így direkt módon nem szembesülnek vele mint folyamattal, a hozzátartozók pedig igyekeznek kiiktatni a halálélményt.⁴

Amikor a gyerekek a televízió kerestül szembesültek Antall József halálával, sokan ezért ülhetek értetlenül: nem az történt, hogy látták, ahogyan meghal az akciófilmben a hős ellenfele, hanem szembesültek a ténnyel, hogy valaki, aki valóságos volt, elment. Hosszas várakozás után bementék, hogy elhunyt a miniszterelnök; vagyis egy olyan világban, ahol a gyerekek már elidegenedtek a haláltól, előfordulhatott az, hogy először velük közölték a hírt a miniszterelnök haláláról. A beérkezett kérdőívekben sokan leírták, hogy nem tudtak mit kezdeni a bejelentéssel, mert nem voltak tisztában a halál fogalmával. Az ezzel foglalkozó szakirodalom szerint a haláltudat kialakulása folyamatos: „A három-öt éves gyermek olyan változásnak éli meg a halált, ami nem állandó és törvényszerű.... Öt-kilenc évesek elképzelik a halált, de nem tartják reménytelennek, véglegesnek. Nyolc-kilenc éves kortól képzelik csak el, mint kikerülhetetlen, törvényszerű biológiai folyamatot.”⁵ Ebből a tényből arra következtethetünk, hogy a ki-

Somorjai Márton: Magyarország köztársasági ország? (1995) – A rendszerváltás utókérdése gyerekszemmel

lenc év alatti gyerekek nem tudták mire vélni az adásmegszakítást, ezért kizárólag veszteségélményként élték meg a mese félbevágását. Elég, ha rátekintünk a kérdőívek korösszetételére: a válaszadók többsége a harminc év alatti korosztályból kerül ki, vagyis a tizenöt évvel ezelőtti bejelentéskor a legidősebbek is csak tizenöt évesek lehettek. A huszonöt év alatti válaszolók pedig legfeljebb tíz évesek, akik még nem feltétlenül kezelik realitásként a halált, hiszen ez a hozzáállás csak kilenc éves kor körül kezd kialakulni.

A fórumozók

A fórumhozzászólásokból világosan kitűnik, hogy a gyermekeknek a vasárnapi mese fontos napirendalakító tényező volt: e nemzedék számára a vasárnap egyet jelentett a mesével. Természetesen minden este vetítettek esti mesét a képernyőn, ám az igazi élményt a vasárnap jelentette.

A hozzászólásokban továbbá az is megmutatkozik, hogy az egész generációnak kialakult egy egységes képe a bejelentésről: mindenki negatív konnotációt társít hozzá, nagyon kevesen említik, hogy részvétet éreztek volna a miniszterelnök halála iránt. Sokan említik, hogy várták a mese folytatását, és csalódtak, mikor ez nem történt meg. Sokan leírták, hogy a sötét képernyőt nézték hosszú ideig, és adáshibára gondoltak. Nyilvánvaló, hogy a gyermekek nem tudták, mi történt, hisz semmifajta verbális, illetve non-verbális jel nem utalt arra, hogy bejelentés készül – persze csak pár percig. Éppen ezért kitartóan ültek tovább a képernyő előtt, hátha folytatják a műsort. Folytatás helyett azonban gyászzene szólt, de még mindig sötét volt a képernyő. Ezt is sokan sérelmezik a fórumokban.

Érdekes, hogy azok, akik emlékeznek a bejelentésre, úgy érzik, hogy az egész korosztályukat érinti a téma és erre mindenki emlékszik; sőt fel vannak háborodva, ha valaki nem emlékszik az esetre.

Hihetetlen részletességgel emlékezik egy-két hozzászóló: van, aki arra is emlékszik, hogy melyik momentumnál sötétült el a képernyő, illetve melyik gyászzene ment.

A „ves” nevű kommentelő írta le:

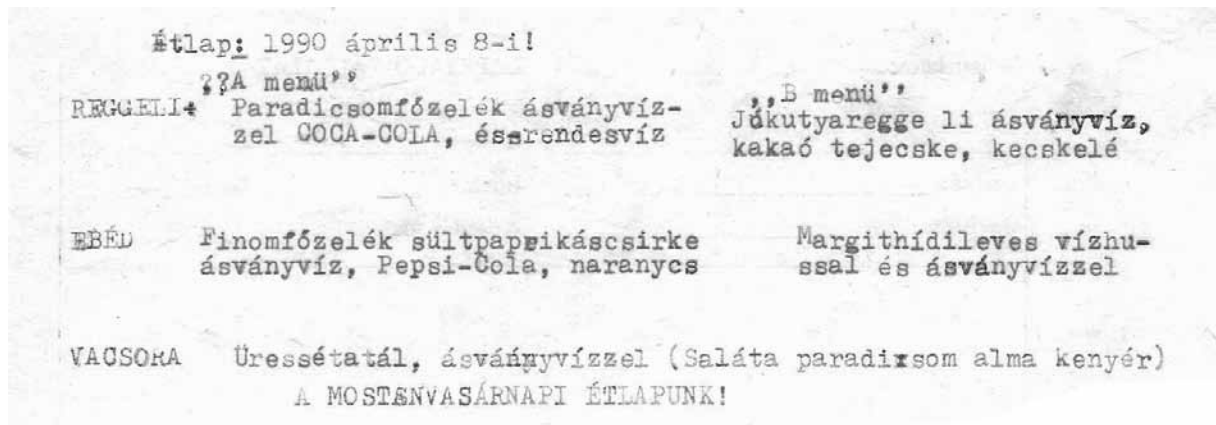
„Szintén Kacsamesék. Unokatesómmal néztük, arra emlékszem, hogy Dagobert unokái (a nevükre már nem emlékszem) épp ugráltak egy nagy kerek asztalon, aztán a kép elsötétül. Nagyon szomorú voltam, hogy vége lett a mesének

beszakították.”

A bizakodó:

„Kacsamesék, egyértelmű. Törökülésben, félméterre a tévétől vártam, hogy a bácsi abba hagyja a mondókáját és menjen tovább a rajzfilm.”

Az idézett hozzászólások csupán a torta kicsiny szeletét jelentik – az interneten tán több ezerre is rúg az ezzel kapcsolatos hozzászólások száma. Az idézett kommentekkel mindössz-

P. S. M.: A szigligeti alkotóház étlapjai II. (1990)

(asszem, gyerekkori lelki töréseim egyike volt ☺). Fura, hogy más Kacsamesék-részekre egyáltalán nem emlékszek. ☺”

A fórumozókat hozzászólásaik tartalma szerint kategóriákra lehet osztani:

A tényszerű:

„Természetesen a Kacsameséket néztük az öcsémmel, mikor is addig példátlan módon megszakították. És persze nem fejezték be.”

A csalódott:

„...én is emlékszem, a nagymamámnál voltam és nagyon méltatlannak éreztem, hogy holmi haláleset miatt megszakítják óvodáskorom legszentebb televízióműsorát.”

A részvételet nyilvánító:

„...én egész tisztán emlékszem arra, h egyszer megszakították a műsort ☹ Isten nyugosztalja Antall Józsefet (erre az eseményre az akkori gyerekek 90%-a szerintem emlékszik).”

A flegma:

„Szerintem Dagobert ugrált. Én azt hittem, hogy kitört az atomháború.”

A kártérítést igénylő:

„Megnyomorították az életem, mert fél-

szre érzékeltetni szándékoztam, hogy a téma milyen nagy érdeklődést vált ki a nemzedékben, s hogy egyes momentumok az adásmegszakítással kapcsolatban milyen élesen megragadtak egyesekben.

Arra a kérdésre, hogy miért nem várták meg a mese végét az adásmegszakítással, egy lehetséges válasz kínálkozik Marinovich Endre 1315 nap – Antall József naplója című könyvében. Marinovich leírása szerint Boross Péter 1993. december 10-én, amikor már sejteni lehetett, hogy a miniszterelnök halála hamarosan bekövetkezhet, kijelentette: „Egyet tudok, gyerekek. Ha megtörténik, berohanok a televízióba és bejelentem a hírt.” Ebből megtudhatjuk, hogy az adásmegszakítás előre elhatározott politikai döntés volt, s pusztán a véletlen műve, hogy épp akkor jelentették be, amikor a tévéképernyők előtt főként az öt-tizenöt éves korosztály ült. Mindenesetre tény, hogy az adásmegszakítás volt az említett generáció egyik legkorábbi emléke a politikával kapcsolatban, és a rendszerváltást gyermekként átélők egyik legjellegzetesebb nemzedéki élménye.